

NORASMIY TARJIMA

**O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASINING SANITARIYA
QOIDALARI VA ME’YORLARI, GIGIYENA
NORMATIVLARI**

**PAXTANI QAYTA ISHLASH SANOATI KORXONALARI
UCHUN SANITARIYA QOIDALARI VA ME’YORLARI**

**O‘zbekiston Respublikasining
0248-08- sonli SanQvaM**

Rasmiy nashr

Toshkent – 2008

**O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASINING SANITARIYA
QOIDALARI VA ME’YORLARI, GIGIYENA
NORMATIVLARI**

«TASDIQLAYMAN»

**O‘zbekiston Respublikasining
Davlat bosh sanitariya vrachi**

B.I. Niyazmatov

4-fevral 2008 yil

**PAXTANI QAYTA ISHLASH SANOATI KORXONALARI
UCHUN SANITARIYA QOIDALARI VA ME’YORLARI**

**O‘zbekiston Respublikasining
0248-08- sonli SanQvaM**

Rasmiy nashr

Toshkent – 2008

Sanitariya qoidalari, me'yorlari va gigiyenik normativlarga rioya qilmaslik qonun bo'yicha ta'qib qilinadi.

Mazkur gigiyenik normativlarga mulkchilik shaklidan qat'i nazar, barcha korxonalar, tashkilotlar, birlashmalar, muassasalar hamda jismoniy shaxslar rioya etishi shart.

Rasmiy nashr

Qayta nashr etish taqiqlanadi

ISHLAB CHIQUVCHI MUASSASALAR:

Sanitariya, gigiyena va kasb kasalliklari ilmiy-tadqiqot instituti (O‘zR SSV SGvaKKITI)

TUZUVCHILAR:

t.f.n., k.i.x. - Ibragimova G.Z.

t.f.n., k.i.x. - Shamansurova X.Sh.

t.f.d. - Iskandarova G.T.

t.f.n., k.i.x. - Daniyarova S.S.

k.i.x. - Apollonova G.M.

k.i.x. - Taziyeva L.I.

Kirish

Ogohlantiruvchi va joriy sanitariya nazoratini o'tkazishda Sanitariya qoidalari va me'yorlari sanitariya vrachi uchun asosiy me'yoriy hujjatlardan biri hisoblanadi.

Paxtani qayta ishlash sanoati O'zbekistondagi barcha sanoat tarmoqlari orasida yetakchi o'rinni egallaydi, biroq so'nggi vaqtgacha respublikamizda va MDH mamlakatlarida paxtani qayta ishlash sanoati uchun Sanitariya qoidalari va me'yorlari mavjud emas edi. SanQvaM Davlat sanitariya-epidemiologiya nazorati markazlari, loyihalovchi va foydalanuvchi tashkilotlar faoliyati uchun zarurdir.

Mazkur hujjat ilk bor ishlab chiqildi. SanQvaMni ishlab chiqishda mehnatni muhofaza qilish va atrof-muhitni muhofaza qilish masalalariga oid standartlar, me'yoriy-texnik hujjatlar talablari inobatga olindi.

1. Umumiy qoidalar

1.1 Mazkur qoidalar talablarining bajarilishi tarmoq idoralari, konsernlar, davlat, kooperativ, aksiyadorlik va mulkchilik shaklidan qat'i nazar boshqa korxonalar uchun; korxonalarni qurish va rekonstruksiya qilish loyihalarini ishlab chiquvchi hamda tasdiqlovchi loyiha, konstruktorlik, texnologiya institutlari va tashkilotlari uchun; paxtani qayta ishlash zavodlarining uskunalarini ta'mirlash bilan shug'ullanuvchi korxona va tashkilotlar uchun majburiydir.

1.2 Sanitariya-gigiyena talablarini tartibga solishga doir amaldagi tarmoq xavfsizlik qoidalari, yo'riqnomalar va boshqa hujjatlar mazkur Sanitariya qoidalariga muvofiqlashtirilishi kerak.

1.3 "Sanitariya qoidalari" talablarining bajarilishi uchun javobgarlik korxona ma'muriyati zimmasiga yuklanadi.

2. Me'yoriy havolalar

GOST 12.2.009-76. Yuk ortish-tushirish ishlari. Umumiy xavfsizlik talablari.

GOST. SSBT. Ish hududi havosiga qo'yiladigan umumiy sanitariya-gigiyena talablari. 12.1.005-88.

QMQ 02.01.08-96. Shovqindan himoya qilish. Loyihalash me'yorlari.

QMQ 02.04.05-97. Isitish, shamollatish va havoni mo'tadillash.

QMQ 02.09.04-98. Korxonalarning ma'muriy va maishiy binolari.

QMQ 02.01.05-98. Tabiiy va sun'iy yoritish.

GOST 31169-2003 (ISO 11202:1995). Mashinalar shovqini. Ish joyida va boshqa nazorat nuqtalarida tovush bosimi nurlanish darajalarini o'lchash. O'rnatish joyida taxminiy o'lchov usuli.

GOST 31172-2003 (ISO 11202:1995). Mashinalar shovqini. Ish joyida va boshqa nazorat nuqtalarida tovush bosimi nurlanish darajalarini o'lchash. Tovushni

qaytaruvchi yuzadagi deyarli erkin tovush maydonida qo'llaniladigan texnikaviy usul.

SanQvaM № 0015-94. Gigiyenik me'yorlar. O'zR hududidagi aholi punktlari atmosfera havosidagi ifloslantiruvchi moddalarning REKlar (ruxsat etilgan eng ko'p konsentratsiya) ro'yxati. 1, 2-ilovalar.

SanQvaM № 0046-95. Gigiyenik me'yorlar. Ish hududi havosidagi zararli moddalarning REKlar ro'yxati.

SanQvaM № 0122-01. Ish joylaridagi umumiy va lokal tebranishning sanitariya me'yorlari.

SanQvaM № 0120-01. Ish joylaridagi shovqinning ruxsat etilgan darajalariga oid sanitariya me'yorlari.

SanQvaM № 0141-03. Mehnat jarayonining zararli va xavfli darajasi, og'irligi va keskinligi bo'yicha mehnat sharoitlarining gigiyenik tasnifi.

SanQvaM № 0150-04. O'zbekiston xalq xo'jaligida pestitsidlarni qo'llash, saqlash va tashish jarayonidagi sanitariya qoidalari va gigiyena me'yorlari.

SanQvaM № 0167-04. Ishlab chiqarish muhitining biologik omillari. Ish hududi havosidagi produsent-mikroorganizmlar, bakterial preparatlar va ularning tarkibiy qismlarining ruxsat etilgan eng ko'p konsentratsiyalari (REK).

SanQvaM № 0179-04. O'zbekiston Respublikasi hududidagi aholi punktlari atmosfera havosidagi ifloslantiruvchi moddalarning REKlariga oid gigiyenik me'yorlar.

SanQvaM 0208-06. Texnologik jarayonlarni tashkil etishning sanitariya qoidalari va ishlab chiqarish uskunalariga qo'yiladigan gigiyena talablari.

3. Qisqartmalar

VKCh — vaqtinchalik kelishilgan chiqindilar.

QMQ — Qurilish me'yorlari va qoidalari.

RECh — Ruxsat etilgan chegaraviy chiqindilar.

REK — Ruxsat etilgan chegaraviy konsentratsiya.

SMZ — Sanitariya-muhofaza zonasi.

SM — Sanitariya me'yorlari.

SanQvaM — Sanitariya qoidalari va me'yorlari.

QMQ — Qurilish me'yorlari va qoidalari.

MK — maxsus kiyim.

MP — maxsus poyabzal.

4. Sanoat korxonalari, binolar, inshootlarni joylashtirish va hududlarni saqlashga doir talablar

4.1 Paxta tozalash korxonalarini qurish uchun maydon tanlash, ularning bino va inshootlarini joylashtirish QMQning “Sanoat korxonalarining bosh rejalari, loyihalash me’yorlari” bobi, SM 245-71 “Sanoat korxonalarini loyihalash sanitariya me’yorlari” talablariga, shuningdek, mazkur qoidalarga muvofiq amalga oshirilishi kerak.

4.2 Yangi qurilayotgan paxta tozalash sanoati korxonalari loyihalarida yer uchastkasining o’lchamlari kelajakda ishlab chiqarish quvvatlarini oshirish imkoniyatini hisobga olgan holda belgilanishi lozim.

4.3 Sanitariya-muhofaza zonasining o’lchami 300 metrga (III sinf) teng bo’lishi kerak.

4.4 Turar joy imoratlari chegarasigacha bo’lgan sanitariya-muhofaza zonasining o’lchamini bevosita havo muhitini ifloslantiruvchi manbalardan boshlab hisoblash lozim.

4.5 Paxta tozalash zavodlarini turar joy imoratlariga nisbatan ustun yo’nalishdagi shamollar esadigan tomonga joylashtirmaslik kerak.

4.6 Sanitariya-himoya zonasi yoki uning biron bir qismi korxonaning zaxira hududi sifatida qaralishi hamda sanoat maydonchasini kengaytirish uchun foydalanilishi mumkin emas.

4.7 Sanitariya-himoya zonasi uchun ajratilgan hududdan texnik qishloq xo’jaligi ekinlarini yetishtirish uchun foydalanishga yo’l qo’yiladi.

4.8 Paxta tozalash zavodining mavjud hududida korxonani kengaytirishni nazarda tutuvchi yangi sexlar qurilayotganda loyihada belgilangan qurilish foizi buzilmasligi kerak.

4.9 Bino va inshootlarni joylashtirishda texnologik aloqa, sanitariya-gigiyena va yong’in xavfsizligi talablari, shuningdek, yuk aylanmasi hamda foydalaniladigan transport turlarini inobatga olgan holda hududni funksional zonalarga ajratish nazarda tutilishi lozim.

4.10 Paxta tozalash zavodining hududi quyidagi zonalarga bo’linishi kerak: zavodoldi (ma’muriy), xomashyo, ishlab chiqarish, omborxona, paxta xomashyosi, chigit va boshqalar bilan ishlash vositalarini mexanizatsiyalashni ta’minlash zonasi. Ularni joylashtirishda “shamollar guli” hisobga olinishi kerak.

4.11 Yordamchi bino va inshootlarni ishlab chiqarish binolariga nisbatan shamol esadigan tomonga joylashtirish lozim.

4.12 Ochiq maydonchalarga atmosfera havosini ifloslantirishga qodir bo’lgan alohida texnologik qurilmalar, moslamalar, agregatlar va uskunalarni joylashtirishda belgilangan tartibda kelishilgan texnologik loyihalashtirish me’yorlari talablari,

shuningdek, ularga qo'yiladigan gigiyenik talablar ham hisobga olinishi kerak.

4.13 Bino va inshootlar shunday joylashtirilishi kerakki, ventilyatsiya va havoni mo'tadillashtirish tizimlari tomonidan tashkillashtirilgan va tashkillashtirilmagan havo olinadigan joylarda zararli moddalarning miqdori ishchi hududi havosi uchun yo'l qo'yiladigan eng yuqori konsentratsiyalarning 30 foizidan oshmasligi lozim.

4.14 Deraza o'rni orqali yoritiladigan bino va inshootlar o'zaro qarama-qarshi turgan bino va inshootlar karnizining yuqori qismigacha bo'lgan eng katta balandlikka teng sanitariya masofasiga ega bo'lishi kerak.

4.15 Paxta xomashyosi g'aramlari va urug'larni dorilash vositalarini saqlash omborlari ishlab chiqarish hamda yordamchi bino va xonalarining eng yaqin ochiladigan teshiklarigacha kamida 50 metr masofada joylashtirilishi lozim.

4.16 Paxta tozalash zavodi hududidagi doimiy yo'llarning yuzasi zamonaviy yig'ishtirish texnikasidan foydalangan holda paxta changidan muntazam tozalab turilishi kerak. Yilning issiq va quruq vaqtlarida yo'llarga muntazam suv sepib turilishi lozim.

5. Ishlab chiqarish binolari va inshootlariga qo'yiladigan talablar

5.1 Ishlab chiqarish binolari va xonalarini QMQning "Sanoat korxonalarining ishlab chiqarish binolari. Loyihalash me'yorlari" tegishli boblarini hamda SM 245-71 "Sanoat korxonalarini loyihalashning sanitariya me'yorlari"ni hisobga olgan holda loyihalashtirish kerak.

5.2 Hajmiy-rejaviy va konstruktiv yechimlar texnologik jarayonning uzluksizligini, ishlarni mexanizatsiyalashni, shuningdek, zararli moddalar ko'p ajraladigan xonalardan kam ajraladigan xonalarga xavfli va zararli ishlab chiqarish omillarining tarqalishini oldini olishni ta'minlashi kerak.

5.3 Binolar va inshootlar tom qoplamasining profili hamda binolarning kengligi zararli moddalarning tabiiy yo'l bilan (aeratsiya) yoki havo tortuvchi-chiqaruvchi ventilyatsiya orqali samarali chiqarib yuborilishini ta'minlashi lozim.

5.4 Ishlab chiqarish binolaridagi eshik o'rnilarida issiqlikni saqlovchi tambur yoki havo-issiqlik pardalari bo'lishi kerak.

5.5 Ishlab chiqarish binolarini loyihalashda chekish uchun maxsus joylar, shuningdek, qo'l yuvish uchun sovuq va issiq suv ta'minoti nazarda tutilishi lozim.

5.6 "Paxta tozalash zavodlari va paxta tayyorlash maskanlari uchun xavfsizlik texnikasi va ishlab chiqarish sanitariyasi qoidalari" talablariga muvofiq, binolar va inshootlarning tomlari har hafta tolali changdan tozalanishi kerak. Shu munosabat bilan, tomni mexanik shikastlanishdan himoya qilish uchun asfalt-qum qorishmali pardaxt qatlami qilish nazarda tutilishi lozim.

5.7 Ishlab chiqarishning portlash va yong'in xavfi bo'yicha toifalari (V, D, G) hamda bino va inshootlarning olovbardoshligiga muvofiq, yuk ko'taruvchi konstruksiyalar uchun tegishli materiallarni qo'llash, talab etilgan sondagi evakuatsiya yo'laklarini tashkil etish, yong'inga qarshi devorlar, to'siqlar va eshiklar o'rnatish zarur.

5.8 Yong'in xavfi mavjud bo'lgan xonalarning pollari yonmaydigan materiallardan yasalgan bo'lishi kerak.

5.9 Ishlab chiqarish binolari, xonalari va ularning alohida qismlari biologik ta'siri bo'yicha kamida 0,5% yetarli darajadagi tabiiy yorug'lik bilan ta'minlanishi lozim.

5.10 Tabiiy yoritilganlik me'yorini ta'minlash uchun yorug'lik tushadigan tirqishlarning oynali yuzasi QMQ 02.01.05-98 ning tabiiy yoritishni loyihalashga doir bobi talablarini, meteorologik sharoitlar me'yorlarini va ortiqcha insolyatsiyaning oldini olishni hisobga olgan holda ko'zda tutilishi lozim.

5.11 Yorug'lik tushadigan tirqishlar umumiy maydonining kamida 20 foizi, yilning sovuq davrida havo oqimi yuqoriga, issiq davrida esa pastga yo'naltirilishini hisobga olgan holda, xonani shamollatish uchun ochiladigan tavaqalarga yoki boshqa ochish moslamalariga ega bo'lishi kerak. Yilning issiq davrida pol sathidan ochiladigan tavaqalar ostigacha bo'lgan masofa kamida 4 metrni tashkil etishi lozim. Bunda poldan yoki ish maydonchalaridan oson boshqariladigan deraza va fonar romlarini ochish hamda yopish, shuningdek, ko'rsatilgan ishlarni qulay va xavfsiz bajarishni ta'minlaydigan tarzda oynalarni har ikki tomondan ta'mirlash va tozalash uchun moslamalar nazarda tutilgan bo'lishi kerak.

5.12 Urug'larni zararsizlantirish uchun mo'ljallangan xonalar boshqa xonalardan ajratilgan (izolyatsiyalangan) bo'lishi kerak.

5.13 Urug'larni zararsizlantirish xonalari qo'lyuvgich va ko'zlarni yuvish uchun mo'ljallangan favvorachalar bilan jihozlanishi lozim.

5.14 Ishlab chiqarish xonalarining devorlari va shiftlari silliq, tekis, tozalash uchun qulay bo'lishi va och ranglarga bo'yalishi kerak.

Ekin urug'larini zararsizlantirish xonalarida devorlar poldan kamida 1,8 m balandlikkacha plitka bilan qoplanishi kerak.

5.15. Ishlab chiqarish va yordamchi xonalardagi pollar suv o'tkazmaydigan, tekis va sirpanchiq bo'lmasligi kerak.

Urug'larni zararsizlantirish uchun mo'ljallangan xonalarda pollar oson yuviladigan, ishqorlar, kislotalar, issiq suv ta'siriga chidamli bo'lishi, shuningdek, suyuqlik oqib ketishi uchun nishablik va novlarga ega bo'lishi lozim.

5.16. Ishlab chiqarishni boshqarish pultrlari joylashgan xonalarda va piyodalar yo'laklarida pnevmatik transport tizimini o'rnatishga yo'l qo'yilmaydi.

5.17. Sanoat korxonalarining yordamchi bino va xonalarini loyihalash

bo'yicha QMQ (SNIIP) bobining talablariga muvofiq, ishchilarning maxsus kiyimlarini yechmagan holda davriy dam olishlari uchun joylar nazarda tutilishi kerak. Shu maqsadda yetarlicha yoritilgan hamda yong'inga qarshi talablar, xavfsizlik texnikasi qoidalari va gigiyena me'yorlariga rioya qilingan hollar, vestibyullar va boshqa xonalardan foydalanish mumkin.

5.18. Ishlab chiqarish xonalarini sanitariya jihatidan saqlash "Ishlab chiqarish korxonalarining xonalari va uskunalari sanitariya jihatidan saqlash bo'yicha yo'riqnoma"ga muvofiq amalga oshirilishi lozim.

5.19. Changni siqilgan havo yordamida uchirib tozalash taqiqlanadi.

5.20. Ishlab chiqarish xonalarini yig'ishtirish markazlashtirilgan vakuum uskunolari, sanoat changyutgichlari yordamida yoki nam usulda amalga oshirilishi kerak.

6. Ishlab chiqarish jarayonlari va uskunalariga qo'yiladigan talablar

6.1 Ishlab chiqarish jarayonlari va uskunalariga qo'yiladigan talablar "Texnologik jarayonlarni tashkil etishning sanitariya qoidalari va ishlab chiqarish uskunalariga qo'yiladigan gigiyenik talablar" nomli 1042-73-sonli, "Sanoat korxonalarini loyihalashning sanitariya me'yorlari" nomli SN 325-71-sonli hujjatlarga hamda mehnat xavfsizligi tizimining davlat va tarmoq standartlariga muvofiq bo'lishi lozim.

6.2 Urug'larni dorilash uchun mo'ljallangan yangi texnologik jarayonlar va yangi kimyoviy moddalar ishlab chiqarishga joriy etilishidan oldin gigiyenik bahodan o'tkazilishi kerak. Ish hududi havosida tasdiqlangan ruxsat etilgan me'yoriy konsentratsiyaga (REMK) ega bo'lmagan moddalarni qo'llash taqiqlanadi.

6.3 Paxta zavodlari va tayyorlov punktlarining barcha texnologik jarayonlarida ishchilarni xavfli va zararli ishlab chiqarish omillari ta'siridan himoya qilish chora-tadbirlari ko'zda tutilishi shart.

Xavfli va zararli ishlab chiqarish omillarining manbalari hisoblangan kasblar, operatsiyalar va uskunarlar ro'yxati 1-ilovada keltirilgan.

6.4 Uskunalarining joylashuvi texnologik jarayonning uzluksizligini ta'minlashi lozim. Uskunalarini joylashtirishda ishchilarni zudlik bilan evakuatsiya qilish uchun yetarli o'tish yo'laklari bilan ta'minlanishi kerak.

6.5 Paxta xomashyosini quritish, tozalash, jinlash, chigitni linterlash, tolali chiqindilarni qayta ishlash, tola va lintni toyga joylash bilan bog'liq yuk ortish-tushirish, tashish jarayonlari mexanizatsiyalashtirilgan bo'lishi kerak.

6.6 Ishlab chiqarish jarayoniga ish hududidagi zararli moddalar miqdorining oshishiga yoki atmosferaga chiqariladigan chiqindilarning ko'payishiga olib kelishi mumkin bo'lgan o'zgartirishlar kiritilganda, zararli moddalarning belgilangan

ruxsat etilgan me'yorlariga rioya etilishini kafolatlaydigan qo'shimcha chora-tadbirlar ko'zda tutilishi lozim.

6.7 Chang, bug' va gazlarning hosil bo'lishi va ajralib chiqishi bilan kechadigan jarayonlar, 0046-95-sonli SanQvaMga muvofiq havo muhiti parametrlarini ta'minlovchi, zararli moddalar hosil bo'ladigan uchastka va joylarni germetiklash hamda aspiratsiya qilish vositalari bilan ta'minlanishi shart.

6.8 Ishlab chiqarish jarayonlarini tashkil etish GOST 12.1.019-79 va GOST 12.1.030-81 ga binoan xodimlarni elektr toki ta'siridan himoya qilishni ta'minlaydigan texnik vositalar va tashkiliy chora-tadbirlarni o'z ichiga olishi kerak.

6.9 Havo o'tkazgichlar va pnevmotizimlarda, quritgichlarda, texnologik mashinalarda yong'in chiqishi, gaz sizib chiqishi, bosim ostida ishlaydigan quvurlarda havo bosimining ruxsat etilgan darajasidan oshib ketishi kabi avariya holatlari yuzaga kelganda ishlab chiqarish jarayoni to'xtatilishi lozim.

Jarayon faqat avariya holati va uni keltirib chiqargan sabablar bartaraf etilgandan so'ng qayta tiklanishi mumkin.

6.10 Paxta xomashyosini tayyorlash, jamlash va saqlash "Paxta xomashyosini yig'ishtirish va tayyorlash bo'yicha yo'riqnoma"ga muvofiq amalga oshirilishi kerak.

6.11 Avtomashinalar va tirkamalardan foydalanish avtomobil transporti korxonalari uchun xavfsizlik texnikasi qoidalariga muvofiq amalga oshiriladi.

6.12 Paxta xomashyosi va uni qayta ishlash mahsulotlari bilan bog'liq yuk ortish-tushirish ishlari mexanizatsiyalashtirilishi lozim.

6.13 Paxta xomashyosini avtotransport vositalari kuzovlariga yuklashda ishchilarning bevosita transportyordan tushayotgan paxta massasi ostida qolish ehtimolini bartaraf etadigan usul qo'llanilishi shart.

6.14 G'aramlarni buzish, paxta xomashyosini avtotransport vositalariga yuklash va pnevmotransport quvurlariga uzatish ishlari tegishli g'arambuzgich va ta'minlagich-buzgich yordamida amalga oshirilishi kerak.

6.15 Quritgichning ichki qismidagi ishlar kuchlanishi 12 V bo'lgan ko'chma chiroq yorug'ligida bajarilishi lozim.

6.16 Zararsizlantirish jarayoni "Qishloq xo'jaligida pestitsidlarni (zaharli kimyoviy moddalarni) saqlash, tashish va qo'llash bo'yicha" SanQvaM 0150-04-sonli sanitariya qoidalariga muvofiq bajarilishi shart.

6.17 Chigitni zararsizlantirish jarayoni ishchilarning zaharli preparatlar va ishlov berilgan chigitlar bilan aloqa qilishiga yo'l qo'ymaydigan tarzda tashkil etilishi kerak.

6.18 Zararsizlantirilgan chigit solingan qog'oz qoplarni qadoqlash va tikish, ularni saqlash joyiga tashish, zaharli kimyoviy moddalar solingan idishlarni qadoqdan chiqarish qurilmasi yoki dozatorga ko'tarish ishlari

mexanizatsiyalashtirilishi lozim.

7. Xomashyo, materiallar va tayyor mahsulotlarni saqlash hamda tashish shartlariga qo'yiladigan talablar

7.1 Xomashyo, tayyor mahsulot, yoqilg'i va ishlab chiqarish chiqindilari bu maqsad uchun maxsus ajratilgan hamda jihozlangan omborxona va yuk ortish-tushirish maydonchalarida saqlanishi kerak.

7.2 Paxta xomashyosi ochiq maydonchalarda – g'aramlar shaklida va yopiq saqlash joylarida (omborlar va bostirmalarda) saqlanishi kerak. Sutkaning qorong'i vaqtida g'aram maydonchalari maxsus machtalarga o'rnatilgan projektorlar bilan yoritilishi lozim.

7.3 Materiallarni tashish uchun ishlatiladigan sex transporti vositalari "To'qimachilik va yengil sanoat korxonalarining sex transporti qurilmasi va uni ishlatishga doir yagona xavfsizlik talablari"ga muvofiq bo'lishi shart.

7.4 Urug'larni zararsizlantirish uchun mo'ljallangan zaharli kimyoviy moddalar maxsus omborda idishlarga joylangan holda saqlanishi va ombordan faqat idishda hamda kunlik sarf me'yoriga muvofiq miqdorda berilishi kerak.

7.5 O'tish va yurish yo'laklarining o'lchamlari saqlanadigan materiallarning gabaritlariga, ularni tashish va taxlash usullariga qarab belgilanishi lozim.

7.6 Yuklash maydonchalaridagi bostirmalar ostida paxta tolasi va tolali chiqindilarning toylarini taxlash mexanizatsiyalashtirilishi kerak.

7.7 Zaharli kimyoviy moddalarni saqlashda ularga suv va to'g'ridan-to'g'ri quyosh nurlari tushish ehtimoli istisno qilinishi kerak.

7.8 Kimyoviy materiallarni saqlashda ularni guruhlari va kimyoviy xususiyatlari bo'yicha joylashtirish tartibiga rioya qilinishi lozim. Zavod nomlari yozilgan yorliqlar saqlab qolinishi shart.

7.9 Har bir kimyoviy preparat va material muayyan kimyoviy moddaning xossalriga mos keladigan maxsus idishda saqlanishi kerak.

Korxonaga idishsiz (uyum holidagi) kelib tushadigan zaharli kimyoviy moddalar og'zi zich yopiladigan omborcha, quti va bunkerlarda saqlanishi kerak, ularda kimyoviy moddalarning nomi ko'rsatilgan yozuv bo'lishi lozim.

7.10. Urug'larni dorilash sexiga zaharli kimyoviy moddalar faqat butun va shikastlanmagan o'ramda (qadoqda) keltirilishi kerak. Shikastlangan o'ramdagi zaharli kimyoviy moddalar omborga yuklash vaqtida butun qog'oz qoplarga solinib, og'zi bog'lanishi yoki tikilishi lozim.

7.11. Ekin materiallari va zaharli kimyoviy moddalar bilan bog'liq transport hamda yuklash-tushirish ishlari mexanizatsiya vositalari yordamida va GOST 12.2.009-76 "Yuklash-tushirish ishlari. Umumiy xavfsizlik talablari"ga muvofiq

amalga oshirilishi kerak.

7.12. Pestitsidlarni tashish yakunlangach, mashinalar va boshqa transport vositalari SanQvaM 0150-04-sonli talablariga muvofiq yaxshilab yuvilishi, tozalanishi va zararsizlantirilishi kerak.

8. Isitish, ventilyatsiya va havoni mo'tadillash tizimlariga qo'yiladigan talablar

8.1. Paxta tozalash zavodlarining ishlab chiqarish binolarida isitish va ventilyatsiya tizimlarini loyihalashda QMQ 02.04.05-97 "Isitish, ventilyatsiya va havoni mo'tadillash", SHN 245-71 "Loyihalash me'yorlari" hamda mazkur qoidalariga amal qilish kerak.

8.2. Isitish va ventilyatsiya tizimlari texnologik tadbirlar hamda binolarning hajmiy-rejaviy yechimlari bilan birgalikda barcha ish joylarida GOST 12.1.005-76 va SanQvaM 0046-95-sonli talablariga muvofiq meteorologik sharoitlarni hamda ish hududi havosidagi zararli moddalar konsentratsiyasini ta'minlashi shart.

8.3 Havo muhitining talab etiladigan parametrlarini ta'minlash uchun zarur bo'lgan havo miqdorini texnologik uskunalar, pnevmotransport va aspiratsiya tizimlari iste'mol qiladigan havo hajmini hisobga olgan holda, shuningdek, chang va issiqlikning xonalar balandligi bo'yicha hamda ish zonasida taqsimlanishini inobatga olib, changning yo'l qo'yiladigan eng yuqori konsentratsiyasini 2-4 mg/m³ (SanQvaM № 0046-95) darajasida ta'minlash shartidan kelib chiqib aniqlash lozim.

8.4 Ventilyatsiya tizimlari orqali chiqarilayotgan havo atmosferaga chiqarib yuborilayotganda va changning tarqalishi hisob-kitob qilinayotganda uning konsentratsiyasi aholi punktlari atmosfera havosida bir martalik yo'l qo'yiladigan eng yuqori konsentratsiya — 0,5 mg/m³ dan (SanQvaM № 0148-04) oshmasligi nazarda tutilishi kerak.

8.5 Ventilyatsiya tizimining havo olish teshiklari va tabiiy oqimli ventilyatsiya uchun mo'ljallangan tirqishlar orqali bino ichiga kiradigan havoda chang miqdori yo'l qo'yiladigan eng yuqori konsentratsiyaning 30 foizidan oshmasligi lozim (tarkibida SiO₂ 10% dan ortiq bo'lgan paxta changi uchun 2 mg/m³).

8.6 Paxta tozalash sanoati korxonalarida chang va kimyoviy moddalarga qarshi kurashishning asosiy usuli mahalliy so'rma ventilyatsiya bo'lishi kerak. Har bir holatda uning turi va konstruksiyasini tanlash qo'llaniladigan texnologik uskunaga bog'liq bo'ladi: so'ruvchi g'ilof, so'ruvchi shkaf va hokazo shaklida. Changga qarshi kurashish uchun kesimdagi harakat tezligi 3-4 m/s, kimyoviy moddalarga qarshi kurashish uchun esa – 1 m/s bo'lishi kerak.

8.7 Mahalliy so'rma ventilyatsiyaning ishlashi texnologik uskunaning ishga tushirish mexanizmlari bilan bloklangan bo'lishi shart.

8.8 Mahalliy so'rg'ichlar yordamida chiqariladigan changli havo atmosferaga chiqarib yuborilishidan oldin, aholi yashash joylari atmosfera havosidagi paxta changining o'rtacha sutkalik yo'l qo'yiladigan eng yuqori konsentratsiyasi $0,15 \text{ mg/m}^3$ (SanQvaM № 048-04) ekanligini hisobga olgan holda, shuningdek, ishlab chiqarish hududining tashqi havosidagi chang miqdori ish joyi havosi uchun belgilangan yo'l qo'yiladigan eng yuqori konsentratsiyaning 30 foizidan oshmasligi sharti bilan tozalanishi lozim.

8.9 Ishlab chiqarish xonalarining hajmi bir ishchiga 20 m^3 dan kam to'g'ri keladigan, ishlab turgan paxta tozalash zavodlarida ventilyatsiyani loyihalashda har bir ishchiga soatiga kamida 30 m^3 tashqi havo berilishi, xona hajmi har bir ishchiga 20 m^3 dan ortiq to'g'ri keladigan hollarda esa har bir ishchiga soatiga kamida 20 m^3 tashqi havo berilishi ko'zda tutilishi kerak.

8.10 Havo haydash tizimlari uchun tashqi havo asosiy ishlab chiqarish sexlariga nisbatan shamol esadigan tomondan, yer sathidan kamida 2 m balandlikdan olinishi lozim.

8.11 Jin-linter va presslash sexlarida qulay meteorologik sharoitlar yaratish maqsadida isitish tizimi havo bilan ishlaydigan, havo haydash ventilyatsiyasi bilan birgalikda qo'llaniladigan bo'lishi kerak.

8.12 Ventilyatsiya bilan birga qo'llaniladigan havoli isitish tizimida, agar havodagi chang miqdori yo'l qo'yiladigan eng yuqori konsentratsiyadan oshmasa, samarali chang tutish uskunalari mavjud bo'lsa, shuningdek, xonaga berilayotgan havodagi chang konsentratsiyasi ish joyi havosi uchun belgilangan YQEKning 30 foizidan oshmasa, bitta xona doirasida retsirkulyatsiyadan foydalanishga ruxsat etiladi.

8.13. Ishlab chiqarish muhiti havosining mikroblar bilan ifloslanishi darajasi yuqori bo'lganda (asosiy sexlarda) ventilyatsiya va havo bilan isitish tizimlarida havoning retsirkulyatsiyasiga yo'l qo'yilmaydi.

8.14. Paxta tozalash zavodlarining yordamchi sexlarini isitish uchun qo'shimcha ishlab chiqarish zararini keltirib chiqarmaydigan tizimlar, jihozlar va issiqlik tashuvchilar nazarda tutilishi kerak.

8.15. Isitish jihozlarini oson tozalash imkonini beradigan silliq yuzali qilib loyihalash zarur.

8.16. Ventilyatsiya tizimlaridan foydalanishni nazorat qilish "Ishlab chiqarish xonalarining ventilyatsiya tizimlarini sanitariya-gigiyenik nazorat qilish bo'yicha yo'riqnoma" talablariga muvofiq amalga oshirilishi lozim.

8.17. Paxta tozalash zavodlarida tizimlardan foydalanish, ularni davriy tekshirish, rekonstruksiya qilish va rejali-ogohlantiruvchi ta'mirlash bilan shug'ullanadigan ventilyatsiya xizmati tashkil etilishi kerak. Xodimlar tarkibi va shtati amaldagi me'yorlarga muvofiq belgilanadi.

9. Changsizlantirish tadbirlariga oid talablar

9.1. Paxta tozalash zavodlarining chang chiqaradigan barcha mashina va mexanizmlari mahalliy havo so'rgich (aspiratsiya) bilan jihozlanishi shart.

9.2. Quvurlarning gorizontal qismidagi shiberlar yuqoriga ochiladigan qilib joylashtirilishi kerak.

9.3. Aspiratsiya tizimlarini o'rnatishda, imkon qadar, havo quvurlarining tarmoqlanib ketishiga yo'l qo'ymaslik kerak.

9.4. So'rib olinayotgan changning ishonchli tashilishi havo tezligi tozalash sexlari uchun 20 m/s va paxta tozalash zavodining qolgan barcha sexlari uchun kamida 18 m/s bo'lganda ta'minlanadi.

9.5. Aspiratsiya tizimlari orqali texnologik uskunalardan chiqariladigan havo miqdori changning ishlab chiqarish xonalariga ajralib chiqishini to'liq bartaraf etishni ta'minlashi va amaldagi me'yoriy hujjatlarga muvofiq belgilanishi lozim.

9.6 Ventilyatsiya tizimlarining chang tutqichlari tutib qolingan chang, chiqindi va boshqa zararli moddalarni uzluksiz ravishda chiqarib tashlash hamda ularni konteynerlar, chiqindi bunkerlari va avtotransport vositalarining tirkamalariga uzatish uchun mo'ljallangan qurilmalar bilan jihozlanishi kerak.

9.7 Chiqindilarni yig'ish uchun mo'ljallangan bunkerlar germetik bo'lib, changning tashqariga chiqishiga yo'l qo'ymasligi shart.

10. Ish o'rinlarida shovqin va tebranish xavfsizligiga qo'yiladigan talablar

10.1 Yangi qurilayotgan va rekonstruksiya qilinayotgan paxta tozalash sanoati korxonalarini, ularning alohida bino va inshootlarini loyihalashda GOST 12.1.003-83 "Mehnat xavfsizligi standartlari tizimi. Shovqin. Umumiy xavfsizlik talablari" talablariga muvofiq umumiy (ekvivalent) tovush darajasi bo'yicha ham, oktavali tovush bosimi darajalari bo'yicha ham shovqindan himoya qilish tadbirlari ko'zda tutilishi kerak.

10.2 Ovozdan himoya qilish tadbirlari QMQ 2.01.08-95 "Shovqindan himoya" talablariga muvofiq bo'lishi lozim.

10.3 Shovqinli uskunarlar o'rnatiladigan korxona qurilishi uchun maydon aholi punktining loyihaviy yoki mavjud rejasini hisobga olgan holda tanlanishi kerak. Shovqinli sexlar sokin ishlab chiqarish uchastkalaridan uzoqda, bir yoki ikkita joyda jamlanishi, korxona shahar chegarasida joylashgan taqdirda esa, ular zavod hududining ichkarisida joylashtirilishi lozim.

10.4 GOST 12.1.003-83 me'yorlarini bajarish texnik jihatdan imkonsiz

bo'lgan ishlab chiqarish uchastkalari va ishchi zonalarida ishchilar eshitish a'zolarini shaxsiy himoya qilish vositalari bilan ta'minlanishi yoki xonalarda ovoz o'tkazmaydigan kuzatuv kabinalari o'rnatilishi shart.

10.5 Ishlab chiqarish shovqini darajasi me'yordan yuqori bo'lgan barcha ishlab chiqarish uchastkalari va sexlari GOST 12.4.026-76 bo'yicha ogohlantiruvchi belgiga ega bo'lishi kerak.

10.6 Yangi texnologik uskunalarni o'rnatishda va mavjudlarini mukammal ta'mirlashda me'yoriy-texnik hujjatlarda ko'rsatilgan nazorat nuqtalarida shovqin darajasi o'lchab ko'rilishi lozim. O'lchangan darajalar texnik pasport ma'lumotlariga mos kelishi kerak.

10.7 Yangi sexlar va zavodlar qurishda hamda mavjudlarini rekonstruksiya qilishda, texnologik jarayon imkon beradigan hollarda, shovqinli uskunalarni ishlab chiqarish binosidan tashqariga chiqarish, akustik ekranlar, ovoz yutuvchi va ovoz o'tkazmaydigan konstruksiyalarni qo'llash kerak.

10.8 Shovqin va tebranish darajasini o'lchash paxta tozalash sanoatining yangi korxonalarini ishga tushirishda o'tkaziladi. Faoliyat ko'rsatayotgan korxonalarda shovqin va tebranish darajasi ish o'rinlarida yiliga kamida bir marta, shuningdek, alohida qismlar, mexanizmlar va agregatlarni ta'mirlash, almashtirish va modernizatsiya qilishdan so'ng o'lchanishi kerak. Shovqin va tebranishni o'lchash mashinalarning ish rejimida o'tkazilishi zarur. O'lchov natijalari korxonaning sanitariya pasportiga kiritiladi.

10.9 Ish o'rinlarida yo'l qo'yiladigan shovqin darajalarini aniqlashda o'lchash ishlari GOST 12.1.059-86 "Ish o'rinlarida shovqin darajalarini o'lchash usullari"ga muvofiq amalga oshirilishi va SanQvaM 0120-01-sonli "Ish o'rinlarida shovqinning yo'l qo'yiladigan darajalari sanitariya me'yorlari" talablari bilan taqqoslanishi kerak.

10.10 Shovqin hosil qiluvchi mashinalarning pasportlarida ishlab chiqaruvchi zavod tomonidan o'lchangan shovqin xususiyatlari ko'rsatilishi shart. Amalda ishlayotgan mashinalarning shovqin darajasini tekshirish GOST 12.1.23-80 "Shovqin. Statsionar mashinalarning shovqin xususiyatlarini belgilash usuli"ga muvofiq o'tkazilishi lozim.

10.11 Ish o'rinlarida mexanizmlar va statsionar mashinalar tomonidan hosil qilinadigan tebranish darajalari GOST 12.1.012-78 "Tebranish. Umumiy xavfsizlik talablari" hamda SanQvaM 0122-01-sonli me'yorlarda belgilangan eng yuqori yo'l qo'yiladigan qiymatlardan oshmasligi kerak.

10.12 Paxta tozalash zavodlarining ish hududlaridagi umumiy texnologik tebranish chastotalarning oktava polasalaridagi tebranish tezligi darajalari bo'yicha SSBT GOST 12.1.012-78 standarti talablariga mos kelishi lozim.

10.13 Yangi uskunani montaj qilishda va mavjud uskunani mukammal

ta'mirlashdan so'ng uning poydevoridagi tebranish darajasi texnik pasport ma'lumotlariga muvofiqligi yuzasidan nazorat qilinishi kerak.

10.14 Faoliyat yuritayotgan korxonalarda shovqin va vibratsiyaning noqulay ta'sirining o'z vaqtida oldini olish maqsadida, shuningdek, alohida uzellar, mexanizmlar va agregatlarni ta'mirlash, almashtirish va modernizatsiya qilishdan so'ng har yili ish o'rinlarida GOST 12.1.050-86 "MXSST. Ish o'rinlarida shovqinni o'lchash usullari"; GOST 12.1.28-80 "Shovqin. Shovqin manbalarining shovqin xususiyatlarini aniqlash"; GOST 12.1.042-84 "MXSST. Vibratsiya. Ish o'rinlarida o'lchash usullari"; GOST 12.1.034-81 "Vibratsiya. O'lchovlarni o'tkazishga doir umumiy talablar"; GOST 12.1.043-84 "MXSST. Vibratsiya. Ishlab chiqarish binolaridagi ish o'rinlarida o'lchash usullari"ga muvofiq shovqin va vibratsiya ko'rsatkichlari o'lchab boriladi. O'lchov natijalari korxonaning sanitariya pasportlariga kiritiladi. TOST 12.1.043-84. "SSBT. Tebranish. Ishlab chiqarish binolaridagi ish joylarida o'lchash usullari."

10.15 Shovqinni o'lchash uchun mo'ljallangan apparatura GOST 17187-81 ga mos kelishi, GOST 17168-82 bo'yicha polosa filtrlarga ega bo'lishi, vibratsiyani o'lchashda esa GOST 12.4.012-83 talablariga javob berishi hamda "O'zstandart" agentligi idoralarining Davlat qiyoslovidan o'tkazilganligi to'g'risidagi amaldagi guvohnomalariga ega bo'lishi kerak.

10.16 Ish o'rinlarining akustik va vibratsiya xususiyatlari SanQvaM № 0120-01, SanQvaM № 0122-01, GOST 1770-86 "Qo'l mashinalari. Vibratsiya xususiyatlariga qo'yiladigan talablar", shuningdek, ishlovchilarning qo'llariga uzatiladigan lokal vibratsiya hosil qiluvchi mashina va uskunalar bilan ishlashda № 3041-84 QMQda belgilangan yo'l qo'yiladigan darajalarga muvofiqligi yuzasidan gigiyenik baholanadi.

10.17 Tovush darajasi 80 dBA dan yuqori bo'lgan sex zonolari "SHQMS. Shovqindan himoya qilish vositalari va usullari" GOST 12.1.029-80 ga muvofiq individual va jamoaviy himoya vositalari bilan ta'minlanishi kerak.

11. Yoritishga qo'yiladigan talablar

11.1 Paxta tozalash zavodlarining tabiiy va sun'iy yoritilishini loyihalashda QMQ 2.01.05-98 "Tabiiy va sun'iy yoritish. Loyihalash me'yorlari"ga amal qilish lozim.

11.2 Paxta tozalash zavodlari sexlari binolarining yorug'lik tushadigan tirqishlari "O'zbekiston SSRda fuqarolik va sanoat qurilishi uchun quyoshdan himoyalovchi qurilmalarni loyihalash bo'yicha yo'riqnoma", RSN-22-81 talablariga muvofiq quyoshdan himoyalovchi qurilmalarga ega bo'lishi kerak.

11.3 Texnologik uskunalar orasidagi o'tish yo'laklari va xonalardan chiqish

joylari avariyaaviy hamda navbatchi yoritish tizimi bilan ta'minlanishi lozim.

11.4 Paxta tozalash zavodlarining asosiy sexlarida chang va suvdan himoyalangan gaz-razryadli lampalarni qo'llash zarur. Cho'g'lanma lampalardan faqat mahalliy va avariyaaviy yoritish manbalari sifatida, shuningdek gaz-razryadli lampalarni qo'llash imkoni bo'lmagan yoki texnik jihatdan nomaqbul bo'lgan hollarda foydalanish mumkin. Ishchi yuzalardagi eng kam yoritilganlik darajasini tanlash ko'rish ishlari xususiyatiga ko'ra (2-ilova) amalga oshirilishi kerak.

11.5 Ishlab chiqarish xonalaridagi yoritish tizimi umumiy yoki kombinatiyalashgan bo'lishi kerak (1-jadval).

11.6. Yorug'lik tushadigan darchalar oynalari yiliga kamida 4 marta tozalanishi va yuvilishi lozim. Chiroqlar va lampalar yiliga kamida 2 marta yuvish vositalari yordamida tozalanadi. Eskirgan va ishdan chiqqan lampalar zudlik bilan almashtirilishi shart.

11.7. Paxta zavodlari hududi hamda paxta xomashyosi, chigit, tayyor mahsulot va ishlab chiqarish chiqindilari bilan yuk ortish-tushirish ishlari bajariladigan joylar machtalarga o'rnatilgan proyektorlar yordamida yoritilishi kerak.

11.8. Paxta xomashyosi uchun mo'ljallangan yopiq omborlar kechasi kirish darvozalari oldiga o'rnatiladigan ko'chma proyektor uskunalari va proyektor ustunlari bilan yoritilishi kerak.

11.9. Ishchi yuzalardagi yoritilganlik darajasini nazorat qilish yiliga kamida bir marta, shuningdek, yoritish uskunasi ishga tushirilganda va u rekonstruksiya qilinganidan so'ng "Sanoat korxonalarida sun'iy yoritish ustidan profilaktik va joriy sanitariya nazoratini o'tkazish bo'yicha belgilangan tartibda tasdiqlangan uslubiy ko'rsatmalar"ga muvofiq amalga oshirilishi lozim.

Paxtani qayta ishlash sanoati korxonalari uchun yoritish tizimlari

Ishlab chiqarish binolari va uskunalarning nomlanishi	Tavsiya etiladigan yoritish tizimi
I. Quritish-tozalash va tozalash sexlari. Paxta xomashyosi uchun yopiq omborlar	Xonadan tashqarida joylashtirilgan, umumiy va lokalizatsiya qilingan hamda paxta xomashyosi bilan ishlash joylarini eshik tirqishlari orqali yoritadigan ko'chma chiroqlar
Pnevmotransport uskunalari va yuklash konveyerlari (ochiq havoda)	Umumiy yoritish hamda ulanish ustunlaridan quvvatlanadigan ko'chma chiroqlar
Siklon qurilmalari	Umumiy, lokallashtirilgan hamda ko'chma chiroq
Tozalash mashinalari	Umumiy, lokallashtirilgan hamda ko'chma chiroq. Chiroqlar tozalagichlarga xizmat ko'rsatish zonasida 3 m balandlikda, xomashyo va taqsimlash shneklarga xizmat ko'rsatish zonasida esa 5-7 m balandlikda joylashtiriladi.
II. Jin-linter sexi Arrali va valikli jinlar hamda linterlar guruhi	Chiroqlarning bir tekis va lokallashtirilgan joylashuviga ega umumiy yoritish hamda ko'chma chiroqlar. Bir tekis umumiy yoritish chiroqlari guruhlar orasidagi yo'laklarda poldan 4,5-6 m balandlikda joylashtiriladi.
	Lokallashtirilgan umumiy yoritish chiroqlari kameralar tarafidan shneklarga xizmat ko'rsatish maydonchalari darajasida, tola tozalagichlar tarafidan esa maydonchalardan 2-2,5 m balandlikda o'rnatiladi.
III. Chiqindilarni qayta ishlash sexi	Umumiy lokallashtirilgan yoritish
IV. Chigitni qayta ishlash sexi	Umumiy lokallashtirilgan yoritish
V. Arra ta'mirlash sexi	Kombinatsiyalashgan – umumiy, lokallashtirilgan hamda mahalliy yoritish
VI. Texnologik va urug'chilik laboratoriyasi	Bir tekis umumiy yoritish hamda ko'chma chiroqlar
VII. Xomashyo omborlari va yuk ortish-tushirish maydonchalari Avtomobil va vagon tarozilari uchun ayvonlar va maydonchalar. Chigit uchun yopiq omborlar. Chigitni tashish va omborga yuklash maydonchalari (ochiq osmon ostida) hamda paxta xomashyosini g'aramlash maydonchalari	Bir tekis umumiy yoritish Umumiy lokallashtirilgan yoritish Umumiy yoritish hamda ulanish ustunlaridan quvvatlanadigan ko'chma chiroqlar
Chigit uchun yopiq omborlar	Umumiy lokallashtirilgan yoritish
Chigitni tashish va omborga (ochiq osmon ostiga) yuklash maydonchalari hamda paxta xomashyosini g'aramlash maydonchalari	Umumiy yoritish hamda ulanish kolonkasidan quvvat oladigan ko'chma chiroqlar

12. Ta'mirlash ishlarini tashkil etish va bajarishga doir talablar

12.1. Bosh mexanik yoki bosh energetikning taqdimnomasiga asosan, korxona bo'yicha chiqarilgan farmoyish bilan ta'mirlash ishlarini o'tkazish uchun mas'ul shaxs tayinlanadi.

12.2. Paxta tozalash uskunalarini ta'mirlash ishlariga xavfsiz mehnat usullariga o'rgatilgan, xavfsizlik texnikasi bo'yicha imtihondan o'tgan va ruxsat beruvchi guvohnomaga ega bo'lgan ta'mirchi ishchilar qo'yiladi.

12.3. Qo'lda ishlatiladigan elektr asboblari va ko'chma elektr chiroqlar bilan ishlashga xavfsiz mehnat usullariga o'rgatilgan hamda "Iste'molchilarning elektr qurilmalaridan texnik foydalanish qoidalari" va "Iste'molchilarning elektr qurilmalaridan foydalanishda xavfsizlik texnikasi qoidalari" talablariga muvofiq malaka guruhiga ega shaxslarga ruxsat etiladi.

12.4. Paxta tozalash uskunalarini ta'mirlovchi ishchilar ish uchun zarur bo'lgan qurilmalar, moslamalar va asboblari bilan ta'minlanishi kerak.

12.5. Ko'chma mexanizmlarni 1 metrdan yuqori balandlikda ta'mirlash uchun mustahkam havoza va taxtasupalar o'rnatilishi lozim. Ular yig'ma metallardan yoki yog'ochdan yasaliishi mumkin.

12.6. Ta'mirlashda foydalaniladigan doimiy maydonchalar g'adir-budur temirdan yasalgan to'shamaga, pastki qismi bo'ylab balandligi kamida 150 mm bo'lgan yaxlit hoshiyaga va balandligi kamida 1 m bo'lgan panjaraga ega bo'lishi kerak.

12.7 Ta'mirlash ishlarida qo'llaniladigan qo'l elektr asboblari GOST 12.2.013-75 (ST SEV 789-77) "Qo'l va elektr mashinalari" hamda iste'molchilarning elektr qurilmalaridan foydalanishda TEXF (PTE) va TXQ (PTB) (BSh-8-bob) talablariga muvofiq bo'lishi kerak.

12.8 Dasta o'rnatish uchun mo'ljallangan o'tkir uchli asboblari (egovlar, shaberlar va h.k.) asbob o'lchamiga mos keladigan tutqich va bandaj halqalariga ega bo'lishi lozim.

12.9 Zarbali asboblari (zubilolar, kreysmeysellar, baradoklar, kernerlar va h.k.) yoriqlarsiz, qatlamlanmagan va o'tkir qirralarsiz bo'lishi kerak. Ular bilan ishlashda ishchi himoya ko'zoynagini taqishi shart.

12.10 Jilvirlash (charxlash) dastgohi to'siqqa va himoya ekraniga ega bo'lishi lozim. Himoya ekрани mavjud bo'lmagan hollarda, ishchi himoya ko'zoynagini taqib ishlashi kerak.

12.11 Har bir ta'mirchi ish vaqtida uning harakatlariga xalal bermaydigan ish o'rnini bilan ta'minlanishi kerak.

12.12 Metallni chopish, parchinlash, ko'chma abraziv asbob bilan ishlash va metall hamda boshqa qattiq zarrachalar sachrashi mumkin bo'lgan boshqa amallar

sinmaydigan oynali ko'zoynakda va o'rnatilgan ko'chma to'siq qalqon bilan bajarilishi lozim.

12.13. Xavflilik darajasi yuqori bo'lgan ta'mirlash ishlari (gidropress qurilmalarida, paxta, chigit, tola, tolali iflosliklar to'planadigan joylarda) "Payvandlash va boshqa olovli ishlarni bajarishda yong'in xavfsizligi qoidalari" hamda "Portlash va yongin jihatidan portlash xavfi mavjud obyektlarda olovli ishlarni xavfsiz o'tkazishni tashkil etish bo'yicha namunaviy yo'riqnoma"ga qat'iy muvofiq bajarilishi lozim.

12.14. Gidropress qurilmasini, tozalash va jin-linter uskunalarini ta'mirlash ishlarini ta'minlash uchun ta'mirlash hududlari tegishli yuk ko'tarish quvvatiga ega bo'lgan yuk ko'taruvchi mashina va mexanizmlar bilan ta'minlanishi kerak.

12.15. Ta'mirlashdan avval uskuna shunday holatga keltirilishi kerakki, unda uskunani ishga tushirish ehtimoli butunlay istisno etilsin.

12.16. Ta'mirlashga topshirilayotgan uskuna texnologik mahsulotdan (paxta, tola, chigit, iflos aralashmalar) tozalanishi, zarurat bo'lganda neytrallashtirilishi va belgilangan shakldagi qabul qilish-topshirish dalolatnomasiga asosan ta'mirlash ishlarini xavfsiz o'tkazish uchun mas'ul shaxsga topshirilishi lozim.

12.17. Ishlab turgan uskunada har qanday ta'mirlash ishlarini olib borish taqiqlanadi.

13. Asosiy ish o'rinlari va mehnat jarayoniga qo'yiladigan talablar

13.1 Asosiy ish o'rinlari GOST 12.2.032-78 «O'tirib bajariladigan ishlardagi ish o'rni. Umumiy ergonomik talablar», GOST 12.2.033-78 «Tik turib bajariladigan ishlardagi ish o'rni. Umumiy ergonomik talablar» hamda belgilangan tartibda tasdiqlangan «O'tirib va tik turib bajariladigan ishlar uchun mo'ljallangan ish o'rinlarini ergonomik baholashning asosiy tamoyillari va usullari» nomli uslubiy tavsiyalarga muvofiq bo'lishi kerak.

13.2 Ish o'rni elementlarining konstruksiyasi inson salomatligini saqlash, barqaror ish qobiliyatini va ishni bajarishdagi qulaylikni ta'minlash, yuqori mehnat unumdorligiga erishish maqsadida uning antropometrik, fiziologik va psixofiziologik imkoniyatlariga mos kelishi uchun ergonomik talablarga javob berishi lozim.

13.3 Mashina va uskunalarining konstruksiyasi, ish o'rning tashkil etilishi yo'l qo'yiladigan sinfga (mehnat sharoitlarining zararli va xavfli darajasi, mehnat jarayonining og'irligi va tig'izligi bo'yicha 2-sinf – SanQvaM № 0141-03) mos keladigan jismoniy yuklamani ta'minlashi shart.

13.4 Mashina va uskunalarining konstruksiyasi tez-tez takrorlanadigan va mazmunan oddiy bo'lgan operatsiyalarni (tozalagichlar, jinlar, linterlarning

xomashyo bilan ta'minlanishini nazorat qilish va sozlash, presslash qurilmasida tola va lintni shibbalash hamda presslashni nazorat qilish) avtomatlashtirishni ta'minlashi kerak. Mehnat jarayonining tig'izligi SanQvaM № 0141-03 bo'yicha mehnat sharoitlarining 2-sinfi talablariga mos kelishi lozim.

13.5. Paxta tozalash zavodlaridagi asosiy kasblar uchun ish o'rinlari ishlab chiqarish amallarini «o'tirib-turib» holatida (texnologik jarayonning borishini «o'tirib» kuzatish, jismoniy harakatlarni esa «turib» bajarish) amalga oshirishni ta'minlashi lozim. Bunda ish hududining o'lchamlari, xodimning unda harakatlanish zarurati hamda jismoniy harakatlar va kuzatuvning vaqt bo'yicha almashinishi xususiyati hisobga olinishi kerak.

13.6. Ish o'rinlari unsurlarining o'lchamlarini hisoblashda quritish, tozalash, jинlash, linterlash uskunalariga, qoida tariqasida, ayollar, presslash qurilmalariga esa erkaklar xizmat ko'rsatishini inobatga olish va shunga muvofiq, aholining ayollar va erkaklar guruhlari uchun mo'ljallangan antropometrik ma'lumotlardan foydalanish zarur.

13.7. Konstruksiya, paxta tozalash uskunolari va ish o'rnining tashkil etilishi sanitariya me'yorlari va qoidalariga mos keladigan jismoniy hamda kimyoviy zararli ishlab chiqarish omillari darajasini ta'minlashi kerak. Bu omillarning maqbul ko'rsatkichlariga erishish orqali xodimlarning salomatligini saqlash va yuqori mehnat samaradorligiga erishish ta'minlanadi.

13.8. Paxta tozalash zavodlarida paxtani qayta ishlash jarayonida ish hududi havosiga mikroorganizmlar, ruxsat etilgan me'yordan (REM) ortiq konsentratsiyadagi chang, shuningdek, paxta yetishtirishning turli bosqichlarida qo'llanilgan har xil kimyoviy tarkibli pestitsidlarning qoldiq miqdorlari ajralib chiqadi.

13.9 Ish hududi havosidagi zararli moddalar miqdorining sanitariya nazorati GOST "MBS. Ish hududi havosiga qo'yiladigan umumiy sanitariya-gigiyena talablari", GOST "MBST. Ish hududi havosi. Zararli moddalarni o'lchash usullariga qo'yiladigan talablar" hamda "Ish hududi havosidagi zararli moddalar miqdorini nazorat qilish" uslubiy ko'rsatmalari talablariga muvofiq amalga oshirilishi lozim.

13.10 Ish hududi havosidagi paxta changi miqdorini nazorat qilish uchun QvaM № 0046-95 ga muvofiq me'yor belgilangan. Tarkibidagi erkin kremniy dioksidi miqdoriga qarab, paxta changi uchun REK darajasi quyidagicha belgilanadi: kremniy dioksidi miqdori 2% dan kam bo'lganda – 6 mg/m³; kremniy dioksidi miqdori 2% dan 10% gacha bo'lganda – REK 4 mg/m³; kremniy dioksidi miqdori 10% dan ortiq bo'lganda – REK 2 mg/m³.

13.11 Texnologik jarayon davomida paxta changining mineral fraksiyasi kamayib boradi, shu sababli ish hududi havosidagi paxta changi miqdori bo'yicha ishonchli ma'lumotlarni olish uchun erkin kremniy dioksidi miqdorini majburiy

tartibda aniqlash zarur. Tayyorlov, tozalash, jin-linter va presslash sexlari uchun REKning 2 mg/m³ darajasiga amal qilish kerak.

13.12 Ish hududi havosidagi pestitsidlar miqdorini aniqlash uchun joriy yilda pestitsidlarning ro'yxati va qo'llanilish joylari bo'yicha mas'ul bo'lgan tegishli xizmatlarning ma'lumotlari asosida ularni identifikasiya qilish zarur.

13.13 Ish hududi havosidagi pestitsidlar miqdori SanQvaN talablariga muvofiq bo'lishi kerak.

13.14 Paxta changi respirator mikotoksikozlar, pnevmokoniozlar va allergik tabiatli kasalliklarni keltirib chiqaruvchi bakteriyalar va mog'or zamburug'lari bilan urug'langan. Paxta changi asosan spora hosil qiluvchi va grammanfiy tayoqchalar bilan ifodalangan bakteriyalar hamda penitsillalar, aspergillalar, kladosporiumlar, mukor, fuzarium, alternarium kabi zamburug'lar bilan urug'langan bo'ladi.

13.15 Ish hududi havosidagi mikroorganizmlar va mog'or zamburug'larining miqdori SanQvaM me'yorlariga mos kelishi shart.

13.16 Mikroorganizmlar miqdorini nazorat qilish "Ish hududi havosidagi mikroorganizmlar miqdorini nazorat qilish bo'yicha metodik tavsiyanomalar"ga muvofiq amalga oshiriladi.

14. Xodimlarni maxsus kiyim va shaxsiy himoya vositalari bilan ta'minlashga doir talablar

14.1 Ishchi va xizmatchilar belgilangan tartibda tasdiqlangan "Yengil sanoat korxonalari ishchi va xizmatchilariga maxsus kiyim, maxsus poyabzal va boshqa shaxsiy himoya vositalarini bepul berishning namunaviy tarmoq me'yorlari" hamda GOST 12.40.11-75 "Ishlovchilarni himoya qilish vositalari. Tasnifi"ga muvofiq xavfli va zararli ishlab chiqarish omillari ta'siridan himoyalovchi shaxsiy himoya vositalari bilan ta'minlanishi lozim.

14.2 Xodimlar tomonidan qo'llaniladigan shaxsiy himoya vositalari (maxsus kiyim, maxsus poyabzal va boshqalar) tegishli standartlar talablariga javob berishi kerak.

14.3 Ishchi va xizmatchilarni shaxsiy himoya vositalari bilan ta'minlash umumiy belgilangan tartibda tasdiqlangan "Ishchi va xizmatchilarni maxsus kiyim, maxsus poyabzal va boshqa shaxsiy himoya vositalari bilan ta'minlash tartibi to'g'risidagi yo'riqnoma"ga muvofiq amalga oshirilishi lozim.

14.4 Shaxsiy himoya vositalari tegishli zararli va xavfli ishlab chiqarish omillari ta'siridan samarali himoyani ta'minlashi, ayni vaqtda ularning organizmga nojo'ya ta'siri minimal darajaga keltirilishi shart. Himoya vositalari har bir xodim uchun alohida tanlanishi va uning o'lchamiga mos kelishi kerak.

14.5 Paxta tozalash sanoati korxonalarida shaxsiy himoya vositalarini

muntazam parvarishlash (saqlash, tozalash va ta'mirlash) yo'lga qo'yilishi kerak. Yaroqlilik muddati o'tgan shaxsiy himoya vositalaridan foydalanish taqiqlanadi.

14.6 Maxsus kiyim haftada kamida bir marta almashtirilishi lozim. Uni yuvish va ta'mirlash markazlashtirilgan tartibda amalga oshirilishi kerak. Chang va zaharli kimyoviy moddalar bilan ifloslangan maxsus kiyimlar yuvishdan oldin yopiq idishlarda alohida saqlanishi shart.

14.7 Maxsus poyabzal oyiga kamida ikki marta dezinfeksiyalovchi vositalar qo'llanilgan holda yuvilishi kerak.

14.8 Ko'zni chang ta'siridan himoya qilish uchun yopiq turdagi PO yoki 5-sonli himoya ko'zoynaklaridan foydalanish lozim.

14.9 Nafas olish a'zolarini himoya qilish vositasi sifatida changga qarshi "Paxtakor", "Lepestok" respiratorlaridan foydalanish kerak.

Urug'larni dorilashda nafas olish a'zolari aerosol filtrli G markali patronlarga ega RU-6 IM universal respiratori yordamida himoya qilinishi lozim.

14.10 Ishchilarning terisini changsimon moddalardan himoya qilish uchun ular chang o'tkazmaydigan matodan tikilgan maxsus kiyim bilan, suyuq zaharli kimyoviy moddalar bilan ishlaganda esa — IK turidagi kislotaga chidamli matodan yoki maxsus eritma shimdirilgan yoxud plyonkali xlorvinil qoplamali matodan tikilgan maxsus kiyim bilan ta'minlanishi kerak.

14.11 Smena tugagandan so'ng barcha xodimlar dush qabul qilishi shart. Zamburug'li kasalliklarning oldini olish maqsadida xodimlar shaxsiy ochiq himoya poyabzali bilan ta'minlanishi lozim.

14.12 Eshitish a'zolarini shovqinning noxush ta'siridan himoya qilish uchun "Berushi" tipidagi quloq tiqinlari yoki naushniklardan foydalanish kerak.

15. Sanitariya-maishiy ta'minotga oid talablar

15.1 Paxta tozalash sanoati korxonalarida xodimlarning sanitariya-maishiy ta'minoti "Sanoat korxonalarining yordamchi bino va xonalari" QMQga muvofiq amalga oshirilishi lozim.

15.2 Sanitariya-maishiy xonalarning tarkibi, tuzilishi va jihozlanishi ishlab chiqarish jarayonlari guruhidan (3-ilova) va sanitariya tavsifnomasidan kelib chiqqan holda belgilanadi.

15.3 Paxta zavodlaridagi dushxonalar sanitariya o'tkazgichi (sanpropusknik) tipida qurilishi kerak: pollar har bir kabinadan sovunli suvning alohida oqib ketishini ta'minlaydigan nishablikda bo'lishi, kabinalar esa yuvinish paytida anjomlarni qo'yish uchun tokchalar va oyoq osti panjaralari (gilamchalari) bilan jihozlanishi lozim.

15.4 Dushxonalar va yuvinish xonalari haroratni individual tartibga solish

imkoniyati bilan issiq va sovuq suv bilan ta'minlanishi kerak. Issiq suvning minimal harorati $+40^{\circ}\text{S}$ bo'lishi lozim.

15.5 Dushxonalarda silliq, oson yuviladigan devorlar va pollar, dushxonalardan chiqishda esa oqova suvli gilamchalar nazarda tutilishi kerak.

15.6 Dushxona va uning barcha jihozlari har bir smenada oqizib suv bilan yuvilishi va so'ngra dezinfeksiyalovchi moddalar eritmalari bilan ishlov berilishi shart.

15.7 Garderoblardagi kiyimlarni saqlash uchun mo'ljallangan joylar soni barcha smenalarda ishlovchi xodimlar soniga teng bo'lishi kerak. Garderobda kiyimlarni saqlash usuli yopiq yoki birlashtirilgan bo'lishi mumkin.

15.8 Paxta tozalash zavodlarining sanitariya-maishiy xonalari tarkibida urug'likni dorilovchilar bilan aloqada bo'luvchi xodimlar uchun maxsus kiyimlarni changdan tozalash va zararsizlantirish xonasi nazarda tutilishi kerak. Xonalarning o'lchamlari ifloslangan havoni so'rib olish va chiqarib yuborish uchun uskunalar hamda ventilyatsiya tizimini joylashtirishni hisobga olgan holda rejalashtirilishi lozim.

16. Davolash-profilaktika chora-tadbirlari

16.1 Paxta tozalash zavodlariga ishga kirayotgan shaxslar O'zbekiston Respublikasi Sog'liqni saqlash vazirining 2000-yil 6-iyundagi "Mehnat faoliyati davomida zararli va noqulay ishlab chiqarish omillari ta'siriga uchraydigan xodimlarni ishga qabul qilishda dastlabki va davriy tibbiy ko'rikdan o'tkazish tizimini takomillashtirish to'g'risida"gi 300-sonli buyrug'iga muvofiq, ishga kirishda dastlabki, ish jarayonida esa davriy tibbiy ko'riklardan o'tishlari shart.

16.2. Paxta tozalash zavodlariga ishga kirayotgan shaxslar terapevt, otolaringolog va allergolog ishtirokida dastlabki tibbiy ko'rikdan o'tishlari shart. Bunda majburiy laboratoriya tekshiruvlari: kengaytirilgan umumiy qon tahlili va ko'krak qafasining rentgenologik tekshiruvi o'tkazilishi lozim. Ko'rsatmalarga muvofiq tashqi nafas olish funksiyasi ham aniqlanishi kerak. Umumiy shifokor ko'rigidan tashqari, bronx-o'pka kasalliklari belgilarini aniqlash bo'yicha JSST so'rovnomalarini to'ldirish zarur.

O'pka silini boshdan kechirgan, respirator a'zolarining tez-tez uchraydigan shamollash kasalliklari (O'RK, o'tkir traxeit, bronxit, pnevmoniya) bilan og'riydigan, o'pka va plevra kasalliklari (absess, o'pka exinokokki, jarohat, plevrit va h.k.) yuzasidan operatsiya qilingan, shuningdek, turli allergik kasalliklar (allergik vazomotor rinit, rinosinusit, faringit, terining allergik kasalliklari va h.k.) bilan kasallangan shaxslarni ishga qabul qilish taqiqlanadi.

16.3. Yer yuzasi, qavatlararo yopmalar va ishchi to'shamalardan 5 metrdan

ortiq balandlikda, vaqtinchalik montaj moslamalaridan yoki bevosita uskunalar, mashinalar va mexanizmlar konstruksiya elementlaridan turib ishlaydigan shaxslarning (verxolazlar, buntovshchiklar) sog‘lig‘i O‘zbekiston Respublikasi Sog‘liqni saqlash vazirligining 2000-yil 6-iyundagi 300-sonli buyrug‘ining tegishli talablariga javob berishi kerak.

16.4. Korxonaga xizmat ko‘rsatuvchi davolash-profilaktika muassasasi “Ishlovchilar salomatligi uchun kasbiy tavakkalchilikni prognozlash bo‘yicha uslubiy qo‘llanma”ga muvofiq, tavakkalchilikni boshqarish maqsadida korxona ma‘muriyatini jalb qilgan holda, ishlovchilarning salomatligi uchun kasbiy tavakkalchilikni baholash va prognozlash ishlarini bajarishi shart.

17. Mehnat va dam olish tartibiga qo‘yiladigan talablar

17.1. Ishni oddiy amallardan boshlab, murakkabrog‘iga o‘tish hamda ish vaqtining ikkinchi soatiga kelib uning jadalligini asta-sekin oshirib borish lozim. Tushlik tanaffusidan keyin ham ushbu ketma-ketlikka rioya qiling.

17.2. Ishning ikkinchi va beshinchi soatlaridan so‘ng qo‘llarni o‘z-o‘zini massaj qilish va ishlab chiqarish gimnastikasi uchun 5–10 daqiqalik tartibga solingan kichik tanaffus joriy etilsin. Bu tadbirlar havo tortish-chiqarish ventilyatsiyasi yoqilgan holda o‘tkazilishi kerak. Havosi chang bilan ifloslangan xonalarda ishlab chiqarish gimnastikasini o‘tkazishga yo‘l qo‘yilmaydi.

17.3. Erta jismoniy tarbiya tanaffusi shaklida kirish gimnastikasi o‘tkazilsin. Ish boshlanganidan 15–20 daqiqa o‘tgach, 10 daqiqa davomida barcha ishchilar asosan qo‘l, oyoq va bel uchun kichik amplitudali harakatlardan iborat jismoniy mashqlar majmuasini bajarishi lozim. Ishlab chiqarish gimnastikasi asosan ishlaydigan mushaklarni bo‘shashtirishga qaratilgan 7–8 guruh jismoniy mashqlarni o‘z ichiga olishi kerak.

17.4. Davomiyligi 30–45 daqiqa bo‘lgan tushlik tanaffusi vaqtida funksional, ohangdor va baland bo‘lmagan musiqa qo‘yilsin. Ish joylarida ovqatlanishga yo‘l qo‘yilmasin.

17.5 Ishdan so‘ng orqa, yelka va qo‘llarga intensiv oqimli iliq ($37\div 38^{\circ}$) suv bilan dush qabul qilish shart. Dushdan keyin orqa, qo‘l va oyoqlarni quruq dag‘al sochiq bilan yaxshilab ishqalab artish lozim.

17.6 Uzoq davom etadigan yoz mavsumida, shuningdek, ortiqcha issiqlik ajralishi kuzatiladigan uchastkalarda ichimlik rejimiga rioya qilish tavsiya etiladi. Ishchilarni ichimlik vositalari to‘plami bilan ta‘minlash kerak, ular orasida eng samaralisi vitaminlashtirilgan ko‘k choy damlamasidir (1000 ml qaynoq suvga 0,5 g askorbin kislotasi va 5 g quruq choy). Damlama zararsizlantirish choralariga rioya qilgan holda tayyorlanishi kerak. Chanqoq to‘liq qongunicha individual idishdan

kichik porsiyalarda (200 g) ichiladi.

18. Atrof-muhitni sanitariya jihatidan muhofaza qilish talablari

18.1 Paxta tozalash sanoati korxonalari joylashgan tumanlarda atmosfera havosini sanitariya jihatidan muhofaza qilish O'zbekiston Respublikasining "Atmosfera havosini muhofaza qilish to'g'risida"gi Qonuniga muvofiq amalga oshirilishi lozim.

18.2 Yangi qurilayotgan, kengaytirilayotgan va rekonstruksiya qilinayotgan korxonalar loyihalarida GOST 17.2.3.02-78 "Tabiatni muhofaza qilish. Sanoat korxonalarining zararli moddalarni chiqarishga ruxsat etilgan me'yorlarini belgilash qoidolari" talablariga muvofiq har bir manba uchun yo'l qo'yiladigan cheklangan chiqarilmalar (YO'QChCh) miqdorini asoslovchi materiallar bo'lishi shart.

18.3 Amaldagi hujjatlar tasdiqlangan REMga (Ruxsat etilgan me'yoriy chiqarindilar) ega bo'lishi kerak. Ularning miqdori va asoslovchi materiallari atmosfera havosini ifloslanishdan sanitariya jihatidan muhofaza qilish bo'yicha davlat nazoratini amalga oshiruvchi organlar bilan kelishilishi hamda GOST 17.2.3.02-77 "Tabiatni muhofaza qilish. Atmosfera. Sanoat korxonalarining REMni belgilash usullari. Umumiy talablar"ga muvofiq belgilangan tartibda tasdiqlanishi lozim.

18.4 Sanitariya-himoya zonasining o'lchamlari SN 245-71 "Sanoat korxonalarini loyihalashning sanitariya me'yorlari"ga muvofiq belgilanadi. U ekish uchun mo'ljallangan chigitni simobli organik preparatlar bilan zararsizlantiradigan paxta zavodlari uchun 1000 m, chigitni zararsizlantirish sexi bo'lmagan tayyorlov punktlari va paxta zavodlari uchun esa 300 m bo'lishi kerak.

18.5 Zarurat tug'ilganda hamda tegishli texnik-iqtisodiy va gigiyenik asoslar mavjud bo'lganda, korxonalar va obyektlar uchun sanitariya-himoya zonasi O'zR SSV va tegishli nazorat organlarining qo'shma qaroriga binoan ko'pi bilan 3 baravargacha kengaytirilishi mumkin.

18.6 Sanitariya-himoya zonasi chegarasidagi atmosfera havosida zararli moddalarning miqdori aholi punktlari havosidagi zararli moddalar uchun belgilangan REKdan (SanQvaM № 0179-04) oshmasligi kerak (2-jadval).

Paxta tozalash sanoati chiqarindilari bilan aholi punktlari atmosfera havosini ifloslantiruvchi moddalarning ruxsat etilgan eng yuqori konsentratsiyalari (REK)

Moddalar	Ruxsat etilgan eng yuqori konsentratsiyalar, mg/m ³		
	maksimal bir martalik	o'rtacha sutkalik	xavflilik sinfi
1. Muallaq moddalar (tarkibi bo'yicha differentsiallanmagan chang)	0,5	0,15	3
2. Paxta changi	0,5	0,05	3
3. Tetrametiltiuramdisulfid (TMTD)	0,05	-	
4. Mis trixlorofenolyati (TXFM)	0,006	-	
5. Geksatiuram	0,03	0,03	1
6. Magniy xlorati	-	0,3	4
7. Butilkaptaks (2-butiltio-benzotiazol)	0,015	-	3

18.7. Chang tutish qurilmalari ishlab chiqarish uskunalari bilan bloklangan bo'lishi, chang tutish qurilmalari to'xtagan taqdirda esa ishlab chiqarish uskunalari avtomatik ravishda o'chirilishi kerak.

Chang tutish inshootlari foydalanishga topshirilmaguncha texnologik jarayonlar va uskunalarni ishga tushirishga ruxsat etilmaydi.

18.8. Gaz-chang tutish inshooti avariya tufayli to'xtatilganda, asosiy uskunalar ham zudlik bilan o'chirilishi lozim. Barcha avariya viy to'xtash holatlari bo'yicha belgilangan shakldagi dalolatnoma tuziladi.

18.9. Texnologik manbalardan atmosferaga chiqariladigan barcha uyushgan chiqindilar (pnevmoportyotyor va aspiratsiya tizimlarining ishlatilgan havosi, shuningdek ishlatilgan quritish agenti) turar joy hududida changning yer sirtidagi konsentratsiyasi 0,5 mg/m³ ga yetishini hisobga olgan holda paxta changidan tozalanishi shart.

18.10. Paxta xomashyosini g'aramlash, transport vositalariga ortish va tushirish, uni ishlab chiqarishga uzatish, chiqindilar va chigitlarni tashish kabi uyushmagan manbalardan chang chiqishi, ushbu ishlar jarayonida changni mahalliy lashtiruvchi maxsus qurilmalarni qo'llash orqali minimal darajaga tushirilishi kerak.

18.11. Changdan tozalash chiqindilarini yo'qotish tizimi atmosfera havosining ikkilamchi ifloslanish ehtimolini istisno qilishi kerak.

18.12. Paxta tozalash zavodining sanoat maydonchasida va sanitariya-

muhofaza zonasida changning yer sathi konsentratsiyasini RYo'E ($0,5 \text{ mg/m}^3$) chegarasida ushlab turish maqsadida qo'lda va mashinada terilgan uchinchi hamda to'rtinchi navli barcha paxta xomashyosi, yuqorida bayon etilgan talablarga rioya qilingan holda, zavod hududidan tashqarida joylashgan tayyorlov punktlarida mayda begona aralashmalardan dastlabki tozalashdan o'tkazilishi zarur.

18.13. Siklonlar tutib qolgan changni yig'ish joylariga olib borishda va transport vositalariga ortishda uning shamol ta'sirida sanoat maydonchasi bo'ylab tarqalib ketishiga yo'l qo'yilmasin.

18.14. Korxonalar ifloslanishning asosiy manbalaridan atmosferaga chiqariladigan sanoat chiqindilarining sifat tarkibi va hajmini hamda sanitariya-muhofaza zonasi (SMZ) va aholi turar joylari chegarasidagi atmosfera havosining ifloslanish darajasini laboratoriya nazoratidan o'tkazishni ta'minlashi shart.

Atmosfera havosining ifloslanishi nazorati "Tabiatni muhofaza qilish. Atmosfera. Aholi punktlari havosi. Havo sifati ko'rsatkichlarini nazorat qilish qoidalari. Ifloslanish nazorati" nomli GOSTga hamda O'zR Tabiatni muhofaza qilish davlat qo'mitasi va Sog'liqni saqlash vazirligi tomonidan tasdiqlangan, atmosfera ifloslanishini nazorat qilishga oid tegishli hujjatlarga muvofiq amalga oshirilishi lozim.

18.15. Urug'lik chigitga kimyoviy ishlov berish (dorilash) namunaviy sexlarda yoki zavoddan tashqaridagi maxsus sexlarda amalga oshirilishi kerak. Bunda namunaviy dorilash sexlari aholi punktlariga nisbatan shamol yo'nalishining teskari (shamol tegmaydigan) tomonida qurilishi lozim.

18.16. Namunaviy sexlar turar joy va jamoat binolari, suv havzalari, chorvachilik komplekslaridan kamida 200 m, moslashtirilganlari esa kamida 300 m masofada qurilishi kerak. Binobarin, agar simobli organik dorilar qo'llanmasa, aholi punktlari va dorilash sexlari orasidagi sanitariya-himoya zonasi mos ravishda 200 va 300 metrni tashkil etishi lozim.

18.17. Chigitni zararsizlantirishga yarim nam va nam usullarda ruxsat etiladi, bunda UOSX-6 markali dorilash mashinasidan foydalanish maqsadga muvofiq.

18.18. Urug'larni quruq usulda dorilash hamma joyda va to'liq taqiqlanadi.

18.19. Dori idishini ochish va dorini mashinaga uzatish mexanizatsiyalashtirilgan bo'lishi shart.

18.20. Urug'larni dorilashda foydalaniladigan mashinalar germetik, jarayon esa to'liq mexanizatsiyalashtirilgan bo'lishi kerak.

18.21. Chang chiqadigan joylar atmosferaga chiqariladigan havoni majburiy tozalaydigan so'rma ventilyatsiya bilan jihozlanishi lozim.

18.22. Dorilash mashinasining ish unumdorligi belgilangan me'yordan oshmasligi kerak.

18.23. Chiqariladigan havoni tozalash uchun quyidagi usullar tavsiya etiladi:

dorilash sexlarining ventilyatsiya tizimidan atmosferaga chiqarilayotgan havo tarkibida 1 % kazein va 2 % kir yuvish kukuni eritmasi bo'lgan rezervuardagi suvdan o'tkazish orqali chang va dorilarning aerozollaridan tozalanadi. Kazein-ishqorli eritmadan o'tkazilgan ifloslangan havo yetarli darajada zararsizlantiriladi.

18.24 Yuvindi suvlardagi urug' dorilagichlarni zararsizlantirish uchun texnik so'ndirilgan ohakdan foydalaniladi, 1 m³ suvga 1–2 sutka davomida 1,7 kg so'ndirilgan ohak talab etiladi.

18.25 Dorilangan urug'lar apparatdan tushirish patrubkasiga zich joylashtirilgan qoplarga (kraft-qoplarga) tushiriladi. Dorilangan urug'li qoplar maxsus qop tikish mashinasida tikiladi.

18.26 Dorilangan urug'li qoplar maxsus jihozlangan omborxonalarda saqlanishi kerak.

18.27 Dorilangan urug'li qoplarga “Dorilangan” degan tamg'a bosiladi.

18.28 Sex hududida sanitar o'tkazgich (sanpropusknik) turidagi maishiy-sanitariya xonalari, dam olish xonasi, zaharli kimyoviy moddalar va dorilangan urug'larni saqlash uchun omborxonalar jihozlanishi lozim.

18.29 Sanoat maydonchalari va ularga tutash hududlar obodonlashtirilishi hamda ko'kalamzorlashtirilishi shart.

18.30 Urug'larni markazlashtirilmagan holda dorilash qat'iy tanqiqlanadi.

18.31 Atmosfera havosiga urug' dorilagichlar tushishi ehtimoli bo'lgan dorilash sexlarida havo muhitida dorilagichlar miqdori muntazam nazorat qilib borilishi kerak.

18.32 Paxta tozalash sanoatining barcha korxonalarida quyidagilar bo'lishi shart:

sanitariya-texnika pasporti, uning tarkibiga quyidagilar kirishi kerak: Tabiatni muhofaza qilish davlat qo'mitasi xizmatlari bilan kelishilgan hujjatlar:

har yili aniqlashtirib boriladigan, atmosferaga zararli moddalar chiqarilishini inventarizatsiya qilish jildi (kitobi);

atmosferaga zararli moddalarning yo'l qo'yiladigan chegaraviy tashlamalari (YQCHT) yoki vaqtincha kelishilgan tashlamalari (VKT) jildi (kitobi);

har bir chang tutish uskunasi pasporti;

ularni amalga oshirish uchun kapital qo'yilmalarni ko'rsatgan holda, besh yil mobaynida atmosferaga zararli moddalar chiqarilishini kamaytirish bo'yicha tadbirlar;

uch rejim uchun noqulay meteorologik sharoitlar davrida chiqindilarni vaqtincha kamaytirish bo'yicha tadbirlar.

**Xavfli va zararli ishlab chiqarish omillarining manbalari hisoblanadigan
jarayonlar, uskunalar, operatsiyalar ro'yxati**

Jarayonlar, operatsiyalar, uskunalarining nomlanishi	Xavfli va zararli ishlab chiqarish omillari
1. Paxta xomashyosini tayyorlash, butlash va saqlash	
G'ildirakli transport, ko'chma lenta konveyerlari, qabul qilish-uzatish qurilmalari	Harakatlanuvchi mashina va mexanizmlar
Freza, g'aram ochgichlar va ta'minlagich-ochgichlarning strelasi, qabul qilish-uzatish qurilmasining barabanlari va paxta elevatori	Ishlab chiqarish uskunasi himoyalangan harakatlanuvchi qismlari
Paxta xomashyosini g'aramlash, g'aramlarni ochish, paxta xomashyosini tashish	Havoning changlanganlik darajasining yuqoriligi (mg/m^3), pestitsidlar
Qabul qilish-uzatish qurilmalari, transportyorlar, g'aram ochgichlar, ta'minlagich-ochgichlar	Shovqin darajasining yuqoriligi (dBA), havoning changlanganligi (mg/m^3), pestitsidlar
2. Paxta xomashyosini quritish va tozalash	
Qiya va gorizontal lenta konveyerlarining barabanlari	Ishlab chiqarish uskunasi himoyalangan harakatlanuvchi qismlari
Tashish, tozalash, quritish	Havoning changlanganlik darajasining yuqoriligi (mg/m^3), pestitsidlar
Quritgichlar, tozalagichlar, separatorlar, shneklar, ventilyatorlar, quvurlar, pnevmotransport	Shovqin darajasining yuqoriligi (dBA), havoning changlanganligi (mg/m^3)
Quritgich	Havoning gazlanganlik darajasining yuqoriligi (mg/m^3), pestitsidlar
3. Jinlash va linterlash	
Paxta xomashyosi va chigitni zavod ichida tashish, paxta xomashyosini jinlash, paxta tolasini tozalash, chigitni linterlash	Chang miqdorining yuqoriligi, mg/m^3 , pestitsidlar
Jinlar, linterlar, separatorlar, pnevmatik transport quvurlari, shneklar, ventilyatorlar	Shovqin darajasining yuqoriligi, dBA
4. Toylash	
Press bilan zichlash, lenta konveyerlari, telferlarning yuk qarmovchi qurilmalari	Ishlab chiqarish uskunalarining himoyalangan harakatlanuvchi qismlari, mehnatning og'irligi
Tola, lint va tolali chiqindilarni tashish hamda presslash	Chang miqdorining yuqoriligi, mg/m^3 , mehnatning og'irligi
Kondensorlar, zichlash	Shovqin darajasining yuqoriligi, dBA
Toylarni tashish	Ko'char buyumlar, xomaki mahsulotlar, materiallar, mehnatning og'irligi
b. Chigitni zararsizlantirish	
Ekinbop chigitni zararsizlantirish	Ish hududi havosida pestitsidlar miqdorining yuqoriligi, mg/m^3

Sun'iy yoritishning me'yorlari va sifat ko'rsatkichlari

Binolar va ishlab chiqarish uskunalari, ish o'rinlari	Yoritilganlikni me'yorlash tekisligi va ish yuzasi	Fon	Ko'rish ishlari toifasi	Faqat umumiy yoritish mavjud bo'lganda eng kam yoritilganlik, %	Yoritilganlik sifati tavsifi		Qo'shimcha ko'rsatmalar
					Koeffitsiyent yoritilganlik pulsatsiyasi (Kp), % dan ko'p emas	ko'zni qamashtirish ko'rsatkichi (R), dan ko'p emas	
1. Paxta xomashyosini pnevmatik transport orqali qayta yuklash punkti	G – quvur yuzasi	Fon tavsifidan qat'i nazar	XI	10			Pnevmatik transportga xizmat ko'rsatish uchun ko'chma yoritgichlar nazarda tutilishi kerak
	G – ta'minlagich frezasidagi ajratgichlar	Yuqoridagidek	X	30			
Quritish-tozalash va tozalash sexlari	G-0,8			50			
2. Og'ir aralashmalarni tutgichlar: -ochiq havoda -bino ichida	G - iflosliklar uchun qabul qilish bunker yuritmasi	Xuddi shu Xuddi shu	XI VIII b	10 150			2 KP-12 rusumli tosh tutgichda, bunker hududida kuchlanishi 42 V dan yuqori bo'lmagan cho'g'lanma lampali mahalliy yoritish chirog'i nazarda tutilishi kerak
3. Separatorlar: -ochiq havoda -bino ichida	G - xizmat ko'rsatish maydonchalari polida	Xuddi shu Xuddi shu	XI VIII	10 50			
4. Siklonli qurilmalar	G - xizmat ko'rsatish maydonchalari polida	Xuddi shu	XII	5			Kuchlanishi 42 V dan yuqori bo'lmagan cho'g'lanma lampali ko'chma yoritish chirog'i va uni ulash uchun shtepsel rozetkasi nazarda tutilishi kerak

5. Mexanik transport vositalari va pnevmotransport: -ochiq havoda -bino ichida	G - quvurlar va elevatorlarning shnekclarida	Xuddi shu Xuddi shu	XI VIII b	10 75			
6. Quritgichlar, o'txona bo'limi	G - yuklash va tushirish hududi V - asboblal shkalalari	Xuddi shu Yorug'	VIII b IV g	50 150	20	40	Kuchlanishi 42 V dan yuqori bo'lmagan cho'g'lanma lampali ko'chma yoritish chirog'i va uni ulash uchun shtepsel rozetkasi nazarda tutilishi kerak
7. Paxtani tozalash oqim liniyasining tozalash mashinalari Jin-linter sexi	V - ko'rish oynalari darajasida, qoziqli-yumshatgich va arrali barabanlar tarafidagi ish hududi G-0,8	Fon xususiyatidan qat'i nazar	VI	150 75	20 20	60 60	RX-1 va RX, 4X-ZM2 rusumli mashinalarda, chiqindi kamerasida kuchlanishi 42 V dan yuqori bo'lmagan cho'g'lanma lampali o'rnatilgan yoritish chirog'i nazarda tutilishi kerak
8. Tozalagich-ta'minlagichlar	G - ta'minlagich lotogida	Fon xususiyatidan qat'i nazar	VIII a	75			
9. Jinlar	G-0,8, V-1,5 - xomashyo kameralari tarafidagi ish hududida	Xuddi shu	VI	200 lx			
10. Tolatozalagichlar, lint tozalagichlar	Xizmat ko'rsatish maydonchalari polida (G-	Xuddi shu yerda	VIII a	75			
11. Linterlar	Xomashyo kameralari tomonidan ish zonasida (G-0,8, V-1,5)	Xuddi shu yerda	VI	200*			Linterning o'qli ish kamerasida kuchlanishi 42 V dan oshmaydigan cho'g'lanma lampali o'rnatma chiroq ko'zda tutilishi kerak
12. Chigit tozalagichlar	To'sgichlar darajasida (V-vertikal)	Xuddi shu yerda	VIII a	75			
Chigitga ishlov berish sexi	G-0,8			75	20	60	

13. Chigit tukini ajratish mashinalari	Ta'minlagich darajasida (V-vertikal)	Xuddi shu yerda	VI	150			
14. Kalibrlash mashinasi	G'alvirli stanokda (G-1,5)	Xuddi shu yerda	VIII a	75			
15. Zararsizlantirish mashinasi	Yuklash joyida (G-0,8)	Xuddi shu yerda	VIII a	75			
Tolali chiqindilarni qayta ishlash sexi	G-0,8			75	20	60	
16. Tolali materiallar tozalagichlari	To'ldirish va namuna olish qurilmalarida (G-0,8)	Xuddi shu yerda	VI	150			
17. Chiqindilar regeneratori	Xizmat ko'rsatish zonasida (G-0,8)	Xuddi shu yerda	VI	150			
Presslash bo'limi	G-0,8			75	20	60	
18. Kondensorlar	Xizmat ko'rsatish maydonchalari polida (G-	Xuddi shu yerda	VIII b	30			
19. Presslash qurilmasi: - zichlagich - press - gidravlik nasos	Presslash qutisi, toylarni qoplash zonasida (G-0,8) Nasoslarga xizmat ko'rsatuvchi ishchilar (G-0,8)	Yorug' Fon xususiyatidan qat'i nazar	V v VIII a	150 75			
20. Toylar uchun mexanik konveyer - ochiq havoda - bino ichida	Konveyer lentasida (G-0,8) Konveyer lentasida (G-0,8)	Xuddi shu yerda Fon xususiyatidan qat'i nazar	XI VIII b	30 50			
Arralarni ta'mirlash sexi	G-0,8			200	20	60	

21. Arra charxlash dastgohi	Arrali silindrlar va sharoshkalar yuzasida (G-0,8)	O'rtacha	III b	300	20 15	40	
22. Arra tish ochish dastgohi	Matritsa, puanson (G-0,8)	O'rtacha	IV b	200 500*	20	40	PNS arra tishlarini o'tkirlash stanoklarining ishchi zonasida kuchlanishi 42 V dan oshmaydigan cho'g'lanma lampali mahalliy yoritish chirog'i nazarda tutilishi kerak.
23. Charxlash-silliqlash dastgohi	V – charx toshi, arra tishlari (arra diski)	O'rtacha	IV b	200 500	20	40	Stol zonasida kuchlanishi 42 V dan oshmaydigan cho'g'lanma lampali mahalliy yoritish chirog'i nazarda tutilishi kerak.
24. Arra disklerini saralash uchun stol	G-0,8 – stol yuzasi	O'rtacha	IV b	200 500xx	20	40	Xuddi shunday
25. Qumli vanna	G-0,8 – arra diski	O'rtacha	III v	300 750xx	20 15	40	
26. Sim va bog'lovchi toy kamarlarining xomashyosini chopish dastgohi kamarlari	G-0,8 – to'ldirish qurilmasi	O'rtacha	V b	150 200xx	20	40	To'ldirish qurilmasi zonasida kuchlanishi 42 V dan oshmaydigan cho'g'lanma lampali mahalliy yoritish chirog'i nazarda tutilishi kerak.
Xomashyo omborlari va yuk ortish-tushirish maydonchalari							
27. Paxta xomashyosini qabul qilish posti	G – polda	Iliq	V a	200	20	60	
28. Paxta xomashyosi va chigit uchun yopiq omborlar: mexanizatsiyalashgan, mexanizatsiyalashmagan	G – polda, mexanik	Fon xususiyatidan qat'i nazar	X XI	30 10			

29. Paxta, lint va tolali chiqindilar toylarini yuklash-tushirish ishlari uchun yopiq maydonchalar	G – polda	Xuddi shunday	XI	10			
Texnologik va urug‘chilik laboratoriyasi	G-0,8			150	200	40	
30. Paxta xomashyosi va chigit namunalarini olish uchun stollar	G – stollar yuzasida	Yorqin	IV a	300			
31. Paxta xomashyosining navi, namligi va ifloslanganligini aniqlash uchun asboblari	Asboblari shkalalari	Yorqin	IV a	300			
32. Laboratoriya jini	V – xomashyo kamerasi zonasida	O‘rtacha	IV a	300			

x - jadvalda SSSR Yengil sanoat vazirligi tomonidan tasdiqlangan “Paxta tozalash zavodlarini sun’iy yoritishning tarmoq me’yorlari” (17.02.83-yildagi 81-sonli buyruq) materiallaridan foydalanilgan.

Shikastlanish xavfi yuqori bo‘lganligi sababli yoritilganlik darajasi bir pog‘onaga oshirilgan.

Kombinatsiyalashgan yoritishdagi yoritilganlik darajasi, jumladan, umumiy yoritishdan — 200 lk (tajribada aniqlangan).

B ustunida pulsatsiya koeffitsiyenti kasr bilan belgilanganda, suratda kombinatsiyalashgan tizimdagi umumiy yoritish uchun Kp ning maksimal ruxsat etilgan qiymati, maxrajda esa — mahalliy yoritish va bitta umumiy yoritish tizimi uchun qiymat ko‘rsatilgan.

Paxta zavodlarining sanitariya-maishiy xonalari va qurilmalari

Ishlab chiqarish jarayonlari guruhlari, ishlab chiqarish jarayonlarining sanitariya tavsifi	Xodimning kasbi	Maxsus maishiy xonalar va qurilmalar
I ^v . Kiyim-kechak, qo‘l va tananing ifloslanishiga olib keluvchi jarayonlar	Paxta xomashyosini jamlash. Namunalar olish. O‘txona agregatlariga xizmat ko‘rsatish. Taroziyonlar, o‘txona bo‘linmalari operatorlari, texnologik, ventilyatsiya va sanitariya-texnika uskunalari ta’minlash bo‘yicha chilarlar	Dushxonalar
1 ^b . Kiyim-kechak, qo‘l va tananing ifloslanishiga olib keladigan jarayonlar	Qadoqlash gazlamasi va brezentni bichish hamda tikish bo‘yicha ishchilar. Sim va lentadan to‘y belbog‘lari tayyorlovchilar. Elektromontyorlar; stanokchilar: tokarlar, jin va linter arralarini frezerlovchilar, tunukasoqlar, duradgorlar	Dushxonalar
II ^G . Ishchilarga chang ta’siri, shuningdek, chang va namlikning bir vaqtdagi ta’siri bilan bog‘liq jarayonlar	Paxta xomashyosini g‘aramlash, saqlash va jo‘natish. G‘aram hosil qiluvchi ishchilar; yukchilar, paxta xomashyosi g‘aramlarini ochish operatorlari; sexlararo transport qurilmalarining qabul qilish havo quvuriga paxta xomashyosini tushiruvchilar; quritish sexlari va quritish-tozalash sexlarining ustalari. Quritgichlar va iflosliklarni tozalagichlarga xizmat ko‘rsatuvchi ishchilar; chiqindilarni qayta ishlash sexlari ishchilari; sozlovchi- chilar; paxta xomashyosini transport tirkamalariga yuklovchilar; quritish-tozalash sexlari uskunalarini sozlovchilar; chiqindilarni qayta ishlash sexi xizmat ko‘rsatuvchi xodimlari; smena boshliqlari; jinchilar; linterchilar; presslovchilar; taroziyonlar; markirovchilar; toylarni tikuvchilar; chiqindilarni qayta ishlash mashinalari operatorlari; smenali chilarlar; texnologik va ventilyatsiya uskunalari sozlovchilar; farroshlar; yordamchi ishchilar; chang tutuvchi qurilmalarni tozalovchilar; tashuvchilar; taroziyonlar hamda chigitni avtotransportga va temir yo‘l vagonlariga yuklovchi ishchilar;	Dushxonalar hamda maxsus poyabzallarni yuvish, maxsus kiyim va poyabzallarni quritish, shuningdek maxsus kiyimlarni changdan tozalash uchun qurilmalar; respiratorxonalar, ingalyatorxonalar

	temir yo‘l vagonlari; tolali mahsulotlar toylarini tashuvchilar va shtabelyorlar; urug‘lik chigitlarni saralash bo‘linmalari ishchilari; temirchilar; payvandchilar	
IIa. Xavflilik darajasi 1 va 2-sinf bo‘lgan chang va zararli moddalar ajralib chiqadigan jarayonlar respirator, inga-latorlar	Ekinbop chigitni dorilash bo‘yicha ishchilar; chigitni dorilash uchun zaharli kimyoviy moddalarni yetkazib beruvchi va yuklovchi ishchilar; dorilangan chigitni kraft-qoplanga qadoqlovchilar; dorilangan chigitli kraft-qoplarni tamg‘alovchilar va tashuvchilar; dorilangan chigitli kraft-qoplarni taxlovchilar	Dushxonalar hamda changdan tozalash va maxsus kiyimlarni zararsizlantirish uchun qurilmalar; maxsus kiyimlar uchun mo‘ljallangan shkaflarni sun‘iy shamollatish qurilmasi; gazniqoblar uchun respiratorxonalar. Boshqa sanitariya-maishiy xonalardan alohida, ingalyatoriyalar
II-guruh. Ochiq havoda kechadigan hamda kiyim va qo‘llarning ifloslanishiga olib keladigan jarayonlar	Akkumulyatorli yuklagichlar va motovozlar haydovchilari, traktorchilar	Dushxonalar, oyoq vannalari. Ishchilarni isitish yoki sovutish uchun xonalar. Maxsus kiyimlarni quritish qurilmasi
III ^b -guruh. Qo‘l, maxsus kiyim va ayrim hollarda tananing ifloslanishiga olib keladigan jarayonlar, ochiq havoda va isitilmaydigan xonalarda bajariladigan ishlar	Ishqorli akkumulyatorlarni zaryadlovchilar; yonilg‘i-moylash materiallari omborlarining omborchilari va ishchilari	Dushxonalar va maxsus kiyimlarni changdan tozalash uchun qurilmalar. Respiratorxonalar, ingalyatoriyalar.

Mundarija

Kirish	3
1. Umumiy qoidalar	3
2. Me'yoriy havolalar	3
3. Qisqartmalar	5
4. Sanoat korxonalari, binolar, inshootlarni joylashtirish va hududni saqlashga qo'yiladigan talablar	5
5. Ishlab chiqarish binolari va inshootlariga qo'yiladigan talablar	7
6. Ishlab chiqarish jarayonlari va uskunalariga qo'yiladigan talablar	9
7. Xomashyo, materiallar va tayyor mahsulotni saqlash, tashish shartlariga qo'yiladigan talablar	12
8. Isitish, ventilyatsiya va havoni mo'tadillashtirishga qo'yiladigan talablar	13
9. Changdan tozalash tadbirlariga qo'yiladigan talablar	15
10. Ish o'rinlarida shovqin va tebranish xavfsizligiga qo'yiladigan talablar	16
11. Yoritishga qo'yiladigan talablar	18
12. Ta'mirlash ishlarini tashkil etish va bajarishga qo'yiladigan talablar	21
13. Asosiy ish joylari va mehnat jarayoniga qo'yiladigan talablar	21
14. Xodimlarni maxsus kiyim va shaxsiy himoya vositalari bilan ta'minlashga qo'yiladigan talablar	23
15. Xodimlarning sanitariya-maishiy ta'minotiga qo'yiladigan talablar	25
16. Davolash-profilaktika tadbirlari	27
17. Mehnat va dam olish tartiblariga qo'yiladigan talablar	28
18. Atrof-muhitni sanitariya jihatidan muhofaza qilishga oid talablar	29
Ilova	30